

Een venster in de bajes (1977)

Sieth Delhaas

Weerwoord of Voetnoot, oktober 1977

Inleiding

Ken jij nou iemand uit je omgeving die in de gevangenis zit of gezeten heeft? Gek eigenlijk. Er zijn massa's mensen, die daar zonder meer nee op zeggen. En toch maken er in ons landje met z'n 13 miljoen inwoners jaarlijks minstens 30.000 mensen kennis met één van de 17 gevangenissen of 25 huizen van bewaring. Als je niet door persoonlijke relaties bij dat gevangeniswezen betrokken bent dan is het niet zo onbegrijpelijk, dat je niet zo erg over de mensen áchter die muren nadenkt. Dat je je geen zorgen maakt over hoe ze het daar hebben, of ze er zich gelukkig(!) voelen? Wat een idiote vraag. Maar we zijn toch op elkaars geluk uit? Wat ze daar de hele dag doen. Wat voor problemen ze hebben en wat voor verwachtingen ze koesteren voor de toekomst?

En met die verwachtingen hebben wij als mensen buiten de gevangensmuren alles te maken. Wij zitten niet op hun terugkeer te wachten; sterker, we hebben eigenlijk maar liever dat ze daar blijven, want zonder hen is onze samenleving veiliger. Er is een dief, moordenaar, verkrachter minder. Waarom ze tot hun daad kwamen vragen we ons eigenlijk nooit af. Dat laten we over aan de psycholoog, die soms moet adviseren bij het proces. Weet deze verzachtende omstandigheden aan te voeren om dat de beklaagde bijvoorbeeld niet zo'n erg gelukkig leven achter zich heeft, dan wordt dat door het kranten lezend publiek met gemor ontvangen. Wij als samenleving éisen de straf, want de justitie straft namens ons. We eisen vergelding. Andere gedachten achter het straffen zijn de afschrikking om een tweede keer fout te gaan, héropvoeding en bescherming van de maatschappij.

Veranderingen nodig

Aan de achterkant lijkt het vormingscentrum 'De Stormvogel' een fabriekje, maar het gebouw blijkt een ziekenhuis geweest te zijn voordat 'De Stormvogel' er zich nestelde. In het Drentse Hogeveen tref ik op een regenachtige donderdagavond een aantal leden van de gespreksgroep, die vanavond napraat over het bezoek, dat zij de week daarvoor aan de inrichting voor langgestraften 'Norgerhaven' in Veenhuizen bracht. Dat bezoek, afgewisseld met een avond napraten, gebeurt al sinds januari 1974. Natuurlijk niet met precies dezelfde groep, want zowel bij de vormingsgroep jongvolwassenen als bij de gestraften in 'Norgerhaven' vinden regelmatig wisselingen plaats. Sinds eind 1976 echter is er een vrij vaste kern, die gericht bezig is onder leiding van projektleider Johan Beijering met de problematiek rond het gevangeniswezen.

Het Stormvogelteam ziet het als zijn opdracht, hoewel niet alle leden kerkelijk zijn, vanuit het christelijk geloof ontplooiing, recht, gerechtigheid en vrede op de wereld te brengen. Met deze uitgangspunten wil het zich op de maatschappij richten, en het komt dan tot de slotsom, dat er heel wat veranderingen nodig zijn. Eén van de zaken die daar heel ernstig aan toe is, is het gevangeniswezen. De Stormvogels hebben hun vleugels uitgeslagen en zijn op verkenning uitgegaan. Wat hebben ze ontdekt?

Eisen problemen

Als de bezoekers donderdagsavonds na een rit van 45 km om half acht door de portier zijn binnengelaten is er toch altijd weer dat beklemmende gevoel van opgesloten zijn, of zoals Ada het schrijft in haar dagboek: 'Nog altijd kan ik niet wennen aan het opgesloten gevoel dat mij overvalt als de deuren van Norgerhaven achter mij dichtgaan. Ook blijf ik het een angstig idee vinden, zelfs nu ik er toch al een jaar kom'.

Door bemiddeling van een geestelijk verzorger is de toegang tot 'Norgerhaven' vrij gemaakt. Eerst, met de nodige reserves van de kant van de directie. Bewakers hielden een oogje in het zeil, maar het ging goed, best zelfs. De bewakers verdwenen en alleen de dominee en de pastoor bleven bij de pratende groepjes achter. Een ongekende mogelijkheid dus voor de gedetineerden vrijuit te praten zonder dat al hun woorden op een goudschaaltje gewogen worden en hun situatie daardoor beïnvloed wordt.

Ongeveer 35 gestraften, van 4 maanden tot levenslang, ouder dan 20 jaar maken gebruik van deze kleine vrijheid. Het is een welkome onderbreking geworden van het monotone ritme achter de gevangensmuren. De hele opzet van het project is experimenteel.

Toen Johan ermee begon kon hij niet terugvallen op ervaringen van een voorganger: 'Je had eigenlijk nooit een bajes van binnen gezien. Je kende eigenlijk nauwelijks gevangenen. We beginnen elke keer met een algemeen gedeelte. Een stukje voorlezen uit bijv. de bajeskrant, een gedeelte uit de bijbel of iets aktueels; vrijheid, rechtvaardigheid, solidariteit, opkomen voor elkaar. Als er een gast is, leggen we uit waarom hij er is en dan hebben de jongens de keus: meedoen aan het onderwerp of aan de informele praatgroep. Dan gaan we in groepjes zitten. Maar dat gericht bezig zijn met het onderwerp moet je ook niet te strak zien. Nee, we bereiden ons niet voor. Ik wel inhoudelijk. Welke kant het kan opgaan. Je gaat ervan uit wat de mensen er nu van weten, maar ik laat het toch wel aan de deelnemers over welke kant het gesprek uit gaat. Behalve van ons kan die algemene informatie ook van de gedetineerden zelf komen. Als ze iets gelezen hebben wat hen bezig houdt, hoe zij tegen de dingen aankijken en dat is vaak anders dan de traditionele manier waarop wij dat doen.'

Huwelijksproblemen, sexualiteit, het zijn onderwerpen, die vooral in het begin regelmatig op het programma stonden. Problemen die levensgroot bestaan voor mensen die afgesneden zijn van hun relaties buiten. Maar ook ineens ertussen door een vreemde idealist in de ogen van de

‘Norgerhavenbewoners’. Een lid van de leefgemeenschap ‘De Hobbitstee’ in Wapserveen, tot voor kort ingenieur en nu onder andere kaarsenmaker, heeft onlangs wat over zijn ervaringen en kijk op de samenleving verteld.

Bea: ‘Ik had de indruk, dat het erg aansloeg. Maar toch kun je merken, dat ze het onwerkelijk vinden: *Terug naar de natuur*, alleen maar vier stoelen en een tafel en een ladder met een matras erop als bed, lekker hard, vindt-ie. Gó, zeggen ze, dat-ie dat durft. Je zekerheid prijs geven, je baan. Ik dacht, dat ze aan de ene kant een stukje bewondering hadden, maar aan de andere kant denken: mij niet gezien.’

Relatieopbouw

En dan de gewone praatgroepjes. Ook daar gaat het vaak over sexualiteit en huwelijk. Onder de bezoekers zijn vrouwen en meisjes. De ‘Stormvogels’ letten erop, dat regelmatig gewisseld wordt, niet steeds dezelfde groepjes vormen, oppassen voor kliekvorming. Geen ‘flikfloerij’ zoals iemand het kernachtig uitdrukt.

Johan: ‘Ik denk, dat de avonden voor de meesten in Veenhuizen vooral betekenen: andere mensen ontmoeten, relaties opbouwen. Ze kijken naar dat contact uit. Je leert elkaar kénnen in de letterlijke betekenis van het woord.’

Bea: ‘Het is een confrontatie met mensen van buiten de bajes. Dat ze eens wat anders zien, ook anderen dan hun familie. Mensen die onbelast binnenkomen, die niet van het justitiële apparaat komen. Eigenlijk zijn wij een stuk ontspanning voor die jongens.’

Ada vertelt wat over haar gesprekje van vorige week met een stel buitenlandse gevangenen: ‘Ik dacht dat het Zuid-Amerikanen waren. Die krijgen natuurlijk nooit bezoek. Ik heb verteld hoe ik leef. Ze verwonderen er zich over, dat een meisje hier zo vrij is, alleen op kamers woont, werkt. Dat vinden ze reuze interessant. Heel anders dan de vrouwen in hun land. En als ik dan van hen weer hoor hoe de vrouwen daar leven, dan leer je daar ook weer wat van!’

En dan is er soms die felle reactie na een opmerking uit de groep, die zich verheugt op iets. ‘Jij kunt straks weer gaan en staan waar je wilt, maar ik zit hier’ of de uitlating, die spreekt van angst voor de vrijheid: ‘De dag dat ik vrij kom is voor mij helemaal niet zo’n groot feest, want ik weet helemaal niet waar ik heen moet. Dan begint het gedonder pas goed. Je vrouw blijft niet op je wachten, je gezin is kapot, je hebt geen werk.’

Angst

Jannie: ‘Ik denk, dat er bij de mensen ook angst leeft. Als je die gevangenen anders zou straffen, minder vrijheidsberoving, dus ze niet opsluiten, dan zouden de mensen zich angstig gaan voelen, bedreigd, omdat er iemand rondloopt die hun iets zou kunnen doen.’

Johan: ‘Wanneer neemt een groep het eens op voor iemand die uit de boot gevallen is? Neem nu eens een kerkelijke gemeente. Naar mijn geweten is het nog nooit gebeurd, dat die naar een rechter is gestapt met een paar honderd man achter zich en zei: “Laat zo’n joch van 20 jaar nu maar lopen. Wij vangen hem wel op. Wij staan voor hem in.” Dat waar maken van wat een Christengemeente zou moeten doen zoals het in de Bergrede staat: *Zalig de mensen die de gevangenen bezoeken of wat gij aan de minsten van mij hebt gedaan, hongerigen voeden, naakten kleden, gevangenen bezoeken*. Dat is een opdracht die wij hebben. Dat betekent, dat je die mensen niet moet uitsluiten. Dat zullen we moeten leren in het

onderwijs, in het vormingswerk, de politiek en de kerk. Ten slotte zijn we allemaal crimineel. Dat zouden we als Christenen heel goed van ons zelf moeten weten. Is dan het enige alternatief die mensen maar opsluiten? Beseffen we wel, dat 60% van de gedetineerden in een echtscheidingsproces zit of gescheiden is? De ontwrichting van gezinnen, het uitgestoten zijn uit familie- en vriendenkring. Met onze ervaringen gaan we het komende seizoen praten op bijvoorbeeld vrouwenverenigingen, die een belangrijke rol kunnen spelen bij de gedachtenveranderingen ten opzicht van de gevangenen.'

Schijneffekt

Maar ook binnen die gevangenis moet er gepraat worden. Iedereen staat erg positief tegenover het projekt.

Is het niet belangrijk, dat zo'n 40 gedetineerden het contact met de maatschappij houden via de 'Stormvogels'?

Prima zeggen de vormingswerkers, maar het kan ook een schijneffekt hebben. Werken die gesprekken door tijdens de dagen dat er géén bezoek is? Of wordt het door de gevangenisleiding beschouwd als een ontladingsmogelijkheid van opgekropte gedachten en gevoelens zodat ze de dagen daarna weer mooi in het gareel lopen?

Johan: 'Ons bezoek zou dan misbruikt kunnen worden als een uitlaatklep waardoor de gevangenisleiding het gemakkelijker krijgt. Geef het volk maar brood en spelen en ze voelen hun onderdrukking niet meer.'

Een gesprek hierover met de gevangenisdirectie staat op het programma en zo zal er hopelijk nog meer richting gegeven kunnen worden aan de bezoeken van 'de Stormvogels'.

Cirkelgang

Niet onbegrijpelijk, dat de 'Stormvogels' overrompeld door sfeer, indrukken en uitspraken dagenlang bezig zijn alles te verwerken.

Zou je dan niet zelf aan de slag willen die structuren te veranderen?

In feite staan ze onmachtig. Je wilt het wel, maar je kunt niets doen. Zelfs niet voor jongens die straks vrij komen en niet weten waar ze naar toe moeten. Een adres mogen de bezoekers niet af geven; wordt er gecorrespondeerd, en dat gebeurt regelmatig, dan gaat de post via het vormingscentrum. Maar wat dan te doen met je wil tot veranderen?

Johan: 'Het is wel zo, dat je politiek anders gaat denken. Je gaat ontdekken, dat bij deze zaken zoals ze van hogerhand geregeld worden een aantal mensen voortdurend de dupe is. En dan kom je terecht bij verschillen in macht en onmacht. Mensen in onze samenleving die onmachtig zijn vervallen soms in een fout. Wij hebben een systeem, dat de één beloont en de ander bestraft. Die beloont wordt komt vooruit in de samenleving. Ga je een keer fout dan krijg je straf en blijf je gestraft. Je komt in een cirkel terecht. Als je daarover nadenkt ga je bijvoorbeeld niet stemmen als mensen die dit systeem willen handhaven'.

Anderen in de groep beamen dat ze tijdens deze periode veel maatschappijkritischer geworden zijn. Ook in hun gesprekken naar buiten met familie, vrienden en in de werkkring proberen ze gedachtenveranderingen tot stand te brengen.

‘Vertel je, dat je regelmatig in Veenhuizen komt dan wordt dat gewoon afgewezen. “Ga je daar heen? Ze mochten je er eens houden.” Vooral na die gijzeling in Scheveningen kun je merken dat ze daar bang voor zijn. “Ze moesten een pak op hun donder hebben” of “ze hebben het daar nog veel te goed” zijn de geijkte opmerkingen. Je wijst dan op de kleinere kansen die die lui vaak gehad hebben en dat ze niet eens een kans krijgen om te laten zien dat ze anders willen als ze terug komen in de samenleving. Denk eens aan hun sexuele behoeften. Mógen wij ze dat wel onthouden?’

De kranten doen wat dat betreft ook nog een duit in het zakje, vindt de groep. Teveel is het hele gevangeniswezen afgesloten van de maatschappij.